

ПСИХОЛОГІЯ / ПСИХОЛОГИЯ

УДК 378.015:159.9

*Інна Варнавська
(Херсон, Україна)*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ У СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ВИШУ

У статті проаналізовано проблему адаптації студентів-першокурсників вишу. Розкрито специфіку соціально-психологічної адаптації як одну з найскладніших соціально-психологічних процесів, що відбуваються на молодших курсах. Доведено, що процес адаптації людини до навколишнього середовища проходить різними шляхами і має різні наслідки, є необхідною складовою життєвого процесу людини, що визначає стан її здоров'я і комфорту (як внутрішнього, так і зовнішнього). Залежить цей процес як від психічних особливостей індивіда, так і від особливостей того соціального середовища, до якого намагається пристосуватися людина. Наголошено на результаті адаптації, який залежить від місця людини у суспільстві та якісному виконанні обраних нею соціальних ролей.

Ключові слова: адаптація, студенти, соціально-психологічні процеси, студентський колектив, виш, акцентуація.

The article analyzes the problem of adaptation of first-year students. The specifics of socio-psychological adaptation as one of the most complex socio-psychological processes occurring in junior courses are revealed. It is proved that the process of human adaptation to the environment takes different ways and has different consequences, is a necessary component of the human life process, which determines the state of his health and comfort (both internal and external). This process depends on both the mental characteristics of the individual and the characteristics of the social environment to which the person tries to adapt. Emphasis is placed on the result of adaptation, which depends on a person's place in society and the quality of the chosen social roles.

Key words: adaptation, students, social and psychological processes, student body, university, accentuation.

Оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства, вступ системи освіти у новий етап розвитку, пов'язаний із трансформацією соціально-демократичних відносин, зміною менталітету суспільства і особистості, сприяло появі потреби у новому поколінні, здатному співпрацювати, налагоджувати відносини, оптимізувати міжособистісні відносини, долати комунікативні бар'єри, організовувати людей на досягнення спільної мети. Тому проблема розвитку соціально-психологічної адаптації особливо актуальною є в підлітковому віці та ранньому юнацькому віці з різними типами акцентуацій особистості, який є чутливим періодом до комунікативного розвитку, остаточного відшліфовування цього роду здібностей, засвоєння зразків поведінки і соціальних ролей, набуття досвіду спілкування і комунікативної культури.

Акцентуацію можна визначити як дисгармонійність розвитку характеру, гіпертрофовану вираженість окремих його рис, що обумовлює підвищену вразливість особистості щодо певного роду впливу і ускладнює її адаптацію в певних умовах. Оскільки підлітковий вік є кризовим, особливості характеру підлітка часто загострюються, а при дії тривалого психогенних факторів, можуть початися тимчасові порушення адаптації, відхилення в поведінці.

Поняття «адаптація» або «пристосування» має багато інтерпретацій і застосовується в різних галузях. Із філософської точки зору адаптація є діалектичною єдністю динаміки і стабільності, є аспектом життєдіяльності особи і виду, у якому реалізується фундаментальна властивість матерії до самозбереження і розвитку у конкретних умовах існування.

Процес же соціалізації підлітка з певних об'єктивних або суб'єктивних причин може ускладнюватися. А тому входження підлітка в суспільство може бути ускладненим внаслідок особливостей його фізичного або психічного розвитку. Або засвоєння ним соціальних норм і цінностей спотворюється в результаті негативного впливу середовища, в якому він перебуває. У результаті дитина не відчуває нормальні соціальні відносини і, як наслідок, потребує спеціальної допомоги для успішної інтеграції в суспільство.

Г.Костюк стверджував, що дитина не є пасивним автоматичним продуктом свого середовища, яке не можна розглядати чисто зовнішньо як механічну сукупність певних обставин. Важливо зважати на те, як це середовище відображається у свідомості дитини, які думки, почуття, прагнення, інтереси в ній збуджує. Дослідник вважав, що треба аналізувати його у зв'язку з дійовим ставленням безпосередньо дитини до цього середовища. Він наполягав на вирішальній ролі у розвитку індивідуальної соціально-психологічної адаптації. Соціально-психологічна ж адаптація є одним з найскладніших соціально-психологічних процесів, що відбуваються на молодших курсах. До того ж, процес адаптації багато в чому визначає характер, мотивацію і спрямованість діяльності на старших курсах і в період після закінчення вишу.

Таке значення адаптаційного періоду на перших курсах університету привертає особливу увагу і зумовлює актуальність вивчення механізмів керування процесами соціальної адаптації і розробки соціально-психологічних засобів формування і корекції соціальної адаптованості у цей період.

Розуміння адаптації багато в чому залежить від особливостей середовища, із яким взаємодіє індивід. Специфіка середовища визначають можливості й характер взаємодії, обмежують форми адаптації і задають критерії успішності цього процесу. В останні роки усе більше уваги приділяється вивченню соціального і психологічного середовища життя людини. Середовище розуміється як комплекс певних умов, зовнішніх сил і стимулів, що впливають на індивіда.

Соціально-психологічна адаптація традиційно виділяється серед інших видів адаптації на підставі локалізації середовища, із яким взаємодіє індивід. Такий підхід дозволяє вийти на деякі закономірні особливості соціально-психологічної адаптації, що визначаються саме специфікою соціального середовища. По-перше, соціальне середовище більш рухливе, ніж біологічне, більш здатне до змін. Отже, механізми адаптації людини до соціального середовища повинні бути більш рухливі, не задані споконвічно і так само здатні до зміни протягом життя. По-друге, людина займає в соціальному середовищі більш значиме місце: людина не є необхідною ланкою біологічної системи, існування ж соціуму без людини неможливо. Така позиція визначає набагато більші можливості впливу на середовище з боку особистості. По-третє, істотною особливістю соціального середовища є те, що воно є складним, багаторівневим утворенням. Тому говорячи про його особливості, доцільно більш диференційовано підходити до аналізу його рівнів.

Соціальна адаптація до навчальної діяльності є найважливішою складовою процесу соціальної адаптації молоді до умов дійсності, яка змінюється. Соціальна адаптація молоді до нових умов у процесі освіти не є лише пасивним відображенням дійсності, своєрідним віддзеркаленням соціальних умов і суспільних впливів.

Включення молоді у громадське життя носить двосторонній характер: соціальна адаптація як форма прийняття суспільних відносин і ювентизація як форма відновлення суспільства, пов'язана із залученням молоді у його життя. Специфічною особливістю студентства як соціальної групи є освітня діяльність. На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Соціальна зрілість полягає у здатності кожної молодої людини опанувати сукупність соціальних ролей. Розвиваються такі якості особистості як: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем: цілі, способу життя, любові, вірності. Однак, здатність людини 17-19 років до свідомої регуляції своєї поведінки розвинута не повною мірою.

Вивчення проблеми соціальної адаптації особистості в цей період важливої для забезпечення наступності між загальноосвітньою і вищою школою. Складності адаптації студентів на початкових етапах навчання у виші обумовлені низкою особливостей. В університетах система навчання характеризується великим обсягом матеріалу, високою самостійністю і відповідальністю студентів. Особливості переходу із середньої школи у виш пов'язані не тільки з перебудовою провідного типу діяльності, але і з входженням особистості у новий колектив. Вступ до вищого навчального закладу є важливою переломною подією в житті молодих людей.

Найбільші труднощі полягають у:

- зміні соціальної позиції людини при переході зі шкільного соціуму;
- способів навчальної діяльності;
- у зміні звичних для школяра зв'язків, відносин і стереотипів поведінки.

На початку навчання студент повинен припиняють бути школярем, а до його закінчення – студентом. Умови навчання у виші в більшій мірі, ніж у школі, вимагають від студентів уміння самостійної організації навчальної діяльності, «уміння вчитися». Необхідною умовою успішної діяльності студента є засвоєння нових для нього особливостей навчання у навчальному закладі. Протягом перших курсів формується студентський колектив, розвиваються навички і уміння раціональної організації розумової діяльності, усвідомлюється (або не усвідомлюється) покликання до обраної професії, виробляється оптимальний режим праці, дозвілля і побуту, встановлюється система роботи із самоосвіти і самовиховання професійно значимих якостей особистості. Необхідною умовою успішної діяльності студента є освоєння нових для нього особливостей навчання. Опанування нових способів і методів навчання зменшує відчуття внутрішнього дискомфорту і блокує можливість конфлікту із середовищем.

Необхідно виділити основні проблеми, які постають перед першокурсником:

- необхідність засвоєння певної сукупності знань із обраної спеціальності;
- невідповідність розумових можливостей студента й нової інформації;
- соціальна зрілість, що включає готовність виконувати вимоги вишу і відповідні вікові та статусні соціальні функції;
- емоційний стан студента, що впливає на результат навчальної діяльності. Цей стан виступає суб'єктивним індикатором, що відбиває задоволеність студента перебуванням в університеті;
- налагодження відносин у студентській групі. Відсутність постійних конфліктів між студентом і іншими членами групи;
- зміцнення соціальної дисципліни, здатності свідомо дотримуватися правил життєдіяльності в студентському соціумі;
- ступінь реалізації студентом у своїй поведінці соціальних і моральних норм;
- досягнення студентською групою ціннісно-орієнтованої єдності щодо основних питань (відношення до навчання, обраній спеціальності, характеру проведення дозвілля).

Таким чином, під соціальною адаптацією розуміється постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища і результат цього процесу. Адже, соціальна адаптація – це інтеграція людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування самосвідомості й ролі поведінки, здатності до самоконтролю й адекватних зв'язків і відносин. Психічна адаптація – це процес взаємодії особистості із середовищем, при якому особистість повинна враховувати особливості середовища, й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значимих ланцюгів.

Соціологи підкреслюють, що соціальна адаптація – процес двосторонній: не лише особистість змінюється під впливом нового для себе середовища, а й середовище відчуває на собі вплив окремої особистості. Однак щодо ступеня й наслідків такого взаємовпливу однозначного висновку дослідників досі немає. У процесі адаптації в людини перебудовуються її психіка й поведінка загалом – установки, інтереси, орієнтації, погляди, переконання.